

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті доведено необхідність формування іншомовного соціокультурного навчального середовища для учнів основної школи, метою якого є підвищення рівня сформованості іншомовної соціокультурної компетенції. Представлено хід експериментального дослідження щодо впровадження та перевірки ефективності моделі формування іншомовного соціокультурного навчального середовища для учнів основної школи. Зокрема, виявлено недоліки на певних етапах експериментального дослідження, окреслено ідеї їх уникнення. У статті проаналізовано одержані результати і зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: модель, іншомовне соціокультурне навчальне середовище, програма іншомовного соціокультурного мінімуму, соціокультурна компетенція, експеримент, вправи та завдання, прийоми, засоби навчання.

Постановка проблеми. У "Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті" підкреслено, що "держава повинна забезпечувати виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється ... виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу" [1: 2]. Зауважимо також, що сьогодні сучасний школяр має широкий спектр можливостей для комунікативного обміну зі своїми ровесниками з інших країн. Отже, необхідність формування соціокультурної компетенції (далі СКК) як однієї з основних цілей навчання іноземної мови у загальноосвітніх закладах України обумовлено соціальним запитом суспільства.

У зв'язку з цим змінюються функції процесу навчання іноземної мови у школах. Метою реформи середньої освіти на нових законодавчих і методологічних засадах є удосконалення рівня якості цього процесу. Постає проблема такої його організації, яка б забезпечила послідовний, всебічний, системний розвиток школяра, здатного до соціалізації його в іншомовній країні, міжкультурного спілкування та життя в полікультурному світі. Основним стрижнем для розв'язання цієї проблеми є навчальна програма, в якій відтворено зміст того, чим мають оволодіти школярі на певному етапі навчально-виховного процесу. Однак аналіз основних засобів навчання, чинних на сьогодні в основній школі, зокрема, підручників, засвідчив певні прогалини, що перешкоджають реалізації тих завдань, що стоять перед іншомовною освітою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню визначення та структури навчального середовища присвячені роботи низки вітчизняних та зарубіжних дослідників: В. Ю. Бикова, В. В. Лапінського, Ю. О. Жук, В. А. Ясвіна, Ю. С. Мануйлова, В. І. Слободчикова та ін. Зміст іншомовної соціокультурної компетенції досліджувався різними науковцями: науково обґрунтовано питання мотивації, добору змісту і прийомів роботи з лінгвокраїнознавчими одиницями мови на середній та старшій ступені загальноосвітньої школи (М. О. Аріян, Н. О. Бражник, А. Г. Крупко, Ж. Я. Лопасова, М. О. Нефедова, О. Г. Оберемко, Н. О. Саланович та ін.); розроблено концепції та програми навчання іноземних мов з їх соціокультурною складовою (Н. П. Басай, В. Г. Редько); створено підручники та навчально-методичні посібники для загальноосвітньої школи з урахуванням соціокультурного підходу до навчання (В. Г. Редько, Н. П. Басай, М. О. Кучма, В. М. Плахотник, Т. К. Полонська). У дослідженнях останніх років значну увагу було приділено розгляду компонентного та структурного складу соціокультурної компетенції, її ролі в особистісному розвитку школяра в період його становлення, необхідності створення іншомовного соціокультурного мінімуму для школярів на різних етапах навчання (І. А. Воробйова, В. Г. Редько та інші) [2; 3: 74].

Визначення не вирішених раніше частин проблеми, яким присвячена стаття. Меншою мірою представлено дослідження питання створення соціокультурного мінімуму навчального матеріалу в межах курсу 5 – 9 класів рівня стандарту, тобто дозованого впорядкування кількісного та якісного складу соціокультурного навчального матеріалу відповідно до тематик спілкування та навчальних років в основній школі. Вищезазначене, а також результати аналізу чинних підручників з іноземної мови для основної школи, дає нам підстави стверджувати, що проблема оптимізації та диференціювання навчального матеріалу соціокультурного спрямування, який би набув втілення у змісті засобів навчання для 5 – 9 класів, а також форми та прийоми засвоєння такої інформації школярами все ще залишаються недостатньо теоретично і практично дослідженими, що раніше було окреслено у низці наших публікацій [4].

Викладене вище визначило необхідність формування іншомовного соціокультурного навчального середовища (далі ІСКНС), один із компонентів якого передбачає створення програми іншомовного

соціокультурного мінімуму (далі ПІСКМ) для основної школи, зміст якої відтворював би обов'язковий обсяг соціокультурних знань, умінь та навичок, яким повинен оволодіти школяр у межах визначених чинною навчальною програмою сфер та тематик спілкування в курсі 5 – 9 класів. Передбачається, що реалізація цього процесу забезпечить формування вмінь здійснювати міжкультурну комунікацію та формування іншомовної СКК загалом. Зазначимо, що в умовах сучасної середньої школи об'єктивно неможливо презентувати у змісті підручників абсолютно вичерпну інформацію щодо кожної теми. Важливим є включення до змісту підручників з іноземної мови та інших засобів навчання найбільш цінного складу навчального матеріалу соціокультурного спрямування у кількісному та якісному відношеннях, який має бути відтворений у навчальній програмі. Відтак, для реалізації цього процесу нами вирішено створити модель формування ІСКНС, де таке поняття трактується нами як *складна багатокomпонентна категорія, спрямована на підвищення ефективності оволодіння соціокультурними знаннями, вміннями та навичками під час навчання іноземної мови учнями основної школи, що забезпечується: створенням іншомовного соціокультурного мінімуму в межах програмних тем та навчальних років, а саме – ПІСКМ основної школи, контекст якої обумовлений змістом іншомовної освіти, метою та завданнями навчально-виховного процесу; визначається оптимальними прийомами, формами, засобами, технологіями засвоєння такого змісту.*

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є перевірка придатності створеної моделі ІСКНС для учнів основної школи упродовж експериментального навчання, зокрема, виявлення недоліків на певному етапі експериментального дослідження та розробка ідей їх уникнення, аналіз одержаних результатів і формулювання відповідних висновків.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до концептуальних положень С. У. Гончаренка, під експериментом у виконаній нами роботі мається на увазі багатопланова постановка науково обгрунтованого дослідження щодо ефективності впровадженої у процес навчання ІМ моделі створення ІСКНС, метою якого є підвищення рівня ефективності формування іншомовної СКК в учнів основної школи, а, отже, теоретичних та соціально-педагогічних засад формування іншомовної СКК в учнів цього етапу навчання. Відтак, експериментальна перевірка ефективності моделі формування ІСКНС для учнів основної школи проводилась у кілька етапів: констатувальний зріз, етапи розвідувального експерименту, формувальний експеримент та діагностувальні зрізи, аналіз результатів експериментальної діяльності. Відповідно до мети та поставлених завдань, упровадження моделі здійснювалось упродовж 2011 – 2014 років.

У результаті проведеної аналітичної роботи з учнями у формі анкетування та спостережень, а також аналізу засобів навчання, чинних у курсі 5 – 9 класів загальноосвітніх шкіл, де ІМ вивчається з першого класу відповідно до навчальної програми рівня стандарту, ми дійшли висновку, що подолання існуючих недоліків процесу формування іншомовної СКК в учнів основної школи можливе за реалізації певних умов, а саме:

– оптимізованого та диференційованого у межах програмних тем та навчальних років основної школи навчального матеріалу соціокультурного спрямування на мовному, мовленнєвому, ілюстративному та інформаційному рівнях, який склав програму соціокультурного навчального мінімуму для основної школи, та його впровадження у процес навчання ІМ;

– використання дібраних прийомів, форм та засобів навчання у межах ІСКНС, зокрема, удосконаленої системи вправ і завдань, спрямованої на ефективне формування іншомовної СКК.

Зазначимо, що до прийомів навчання і меж ІСКНС нами віднесено комунікативні та інтерактивні види діяльності, зокрема, дискусії, соціально-рольові взаємодії, презентації, проектні види робіт та інші типи навчально-комунікативних ситуацій. У їх межах передбачено реалізацію комплексу вправ: мовних – умовно-мовленнєвих – мовленнєвих та комунікативних завдань. Процес упровадження моделі формування ІСКНС для учнів основної школи здійснювався відповідно до певних етапів, кожен з яких передбачав реалізацію конкретних навчальних дій та досягнення очікуваних результатів. Такий процес схематично відтворено на рис. 1.

Корективи, внесені у зміст формування ІСКНС для учнів основної школи й підготовлені за результатами моніторингу, дозволили удосконалити зміст та організацію формувального експерименту, а саме:

1) збільшено кількість комунікативних (ситуативно орієнтованих) завдань за рахунок зменшення кількості умовно-мовленнєвих та мовленнєвих вправ;

2) на пізнавально-практичному етапі формування ІСКНС введено вправи та завдання, орієнтовані на виокремлення відповідних СК одиниць в автентичних джерелах, фіксації форми їх прояву в рідній та іншомовній культурі в письмовій формі з подальшим відтворенням та інтерпретуванням цієї інформації; такі вправи та завдання були запропоновані замість певної кількості традиційних мовних – умовно-мовленнєвих – мовленнєвих вправ;

3) посилено спрямування добору СК навчального матеріалу відповідно до мотивів, інтересів та потреб учнів на різних етапах навчання в основній школі;

4) збільшено кількість якісних ілюстративних і прагматичних матеріалів, що здатні допомогти школярам сформувати уявлення про різні аспекти стилю життя іншомовної та рідної країни та слугувати а) допоміжним засобом семантизації нової лексичної (СК) одиниці; б) засобом конкретизації змісту тексту, що учні читали; в) візуальним інформаційним середовищем для продукування висловлювання в усній або письмовій формах.

Подальший перебіг експериментальної роботи включив упровадження розробленої моделі у процес СК підготовки учня основної школи, а також аналіз отриманих результатів.

Проаналізувавши отримані у процесі експериментального дослідження дані, ми довели, що процес формування іншомовної СКК буде ефективнішим, якщо будуть дотримані такі умови:

– орієнтованість вчителем у процесі презентування СК навчального матеріалу на контекст ПСКМ як на оптимізований та диференційований зміст СК одиниць, що складають навчальний мінімум у межах програмних тем основної школи;

– використання удосконаленого комплексу вправ, завдань, прийомів і засобів оволодіння змістом ПСКМ, що набули урізноманітнення та здатні реалізовувати концентричне оволодіння системою СК знань, умінь та навичок, соціальну ефективність та прагматичність щодо формування іншомовної СКК в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Загалом можемо констатувати, що упровадження моделі створення ІСКНС у процесі навчання ІМ в основній школі забезпечило умови ефективнішого формування СКК учня: загалом, високий та достатній рівні концентричного оволодіння СК знань та вмінь, розвитку мотивації до навчання ІМ, здатності до самооцінки та самовдосконалення, формування цілісної системи знань та вмінь іншомовної СКК, що було з'ясовано під час аналізу даних формувального експерименту.

Експериментальна перевірка засвідчила, що в учнів основної школи, котрі навчалися відповідно до експериментальної системи за всіма показниками, рівень та якість сформованості іншомовної СКК вищий, ніж в учнів, які здійснювали навчання за традиційною системою. Так, у процесі формувального експерименту відбулися значні зміни у відсотковому розподілі учнів за рівнями сформованості СКК, відчутно збільшилася кількість школярів у групах достатнього та високого рівня (на 12 %; 615 %) і зменшилася у групах середнього та низького у понад 2 рази.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Результати експериментального навчання підтвердили значущість формування ІСКНС у процесі оволодіння іноземною мовою учнями основної школи. Одержані дані дають підстави стверджувати, що мета й завдання, спроектовані в дослідженні, досягнуті. Нові підходи до формування іншомовної СКК в учнів основної школи шляхом формування ІСКНС, що пройшли апробацію за відповідною експериментальною методикою, є ефективними та можуть бути використані у практиці загальноосвітніх шкіл, де іноземна мова вивчається згідно з навчальною програмою рівня стандарту. Упроваджена модель формування ІСКНС для учнів основної школи може слугувати базою для створення такого середовища для інших вікових категорій учнів різних ступенів загальноосвітніх навчальних закладів, а також для студентів вищих шкіл, що вивчають іноземні мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : Освіта, 2002. – 24 с.
2. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : [монографія] / Валерій Григорович Редько. – К. : Генеза, 2012. – 222 с.
3. Воробйова І. А. Формування соціокультурної компетенції учнів старшої школи засобами іноземної мови : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.09 / І. А. Воробйова ; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2003. – 194 с.
4. Андрухів І. В. Особливості іншомовного соціокультурного навчального середовища в досвіді основної школи України та зарубіжжя / І. В. Андрухів // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : "Педагогіка і психологія". – Ялта, 2013. – № 38, Ч. 2. – С. 209–2012.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Natsional'na doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti [National Doctrine of Education Development]. – K. : Osvita, 2002. – 24 s.
2. Red'ko V. G. Zasoby formuvannia komunikatyvnoyi kompetentnosti u zmisti shkil'nykh pidruchnykiv z inozemnykh mov. Teoriia i praktyka [Means of Forming the Communicative Competence in the Contents of School Books on Foreign Languages. Theory and Practice]: [monografiia] / Valeriy Grygorovych Red'ko. – K. : Geneza, 2012. – 222 s.
3. Vorobiova I. A. Formuvannia sotsiokul'turnoyi kompetentsiyi uchniv starshoyi shkoly zasobamy inozemnoyi movy [The Pupils' Socio-Cultural Competence Formation in the Senior School by Means of the Foreign Language] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.09 / I. A. Vorobiova ; In-t pedagogiky APN Ukrainy. – Kyiv, 2003. – 194 s.
4. Andrukhiv I. V. Osoblyvosti inshomovnoho sotsiokul'turnogo navchal'nogo seredovyscha v dosvidi osnovnoyi shkoly Ukrainy ta zarubizhzhia [Peculiarities of the Foreign Social Cultural Educational Environment in the Experience of the Main School] / I. V. Andrukhiv // Problemy suchasnoyi pedagogichnoyi osvity. Seriya : "Pedagogika i psykholohiia" [Issues of the Modern Pedagogical Science. Series : "Pedagogy and Psychology"]. – Yalta, 2013. – № 38, ch. 2. – S. 209–2012.

Матеріал надійшов до редакції 17.09. 2014 р.

Андрухів І. В. Експериментальна перевірка моделі формування іноязычної соціокультурної навчальної середовища для учнів основної школи.

В статті автор обґрунтовує необхідність формування іноязычної соціокультурної навчальної середовища для учнів основної школи, метою якої є підвищення рівня сформованості іноязычної соціокультурної компетенції. Представлено ход експериментального дослідження по впровадженню і перевірці ефективності моделі формування іноязычної соціокультурної навчальної середовища для учнів основної школи. В частині, здійснюється виявлення недоліків на певних етапах експериментального дослідження, описуються ідеї їх уникнення. Аналізуються отримані результати і формуються відповідні висновки.

Ключові слова: модель, іноязычна соціокультурна навчальна середовища, програма іноязычного соціокультурного мінімуму, соціокультурна компетенція, експеримент, вправи і завдання, методи, засоби навчання.

Andruxiv I. V. The Experimental Testing of the Foreign Socio-Cultural Learning Environment for Secondary School Pupils of the 5th – 9th Grades.

The article demonstrates the need for the foreign socio-cultural learning environment formation for secondary school pupils of the 5th – 9th grades, which aims to improve their foreign socio-cultural competence. In particular, the need has been justified for socio-cultural knowledge and skills formation on the certain amount of the educational material that makes the content of the foreign socio-cultural programme as one of the basic environmental components. The experimental study way has been presented on the introduction of the foreign socio-cultural learning environment model for secondary school pupils of the 5th – 9th grades and testing its effectiveness. In particular the identification of the gaps at certain stages of the pilot study has been carried out; ideas are outlined to avoid them. The paper describes the analysis of the results and formulates the conclusions.

Key words: model, foreign socio-cultural learning environment, foreign socio-cultural minimum programme, socio-cultural competence, experiment, exercises and activities, methods, means of teaching and learning.